

Emlékezés Grosschmid Bénire (1851-1938), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Béni Grosschmid (1851-1938), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Grosschmid Bénit – konzseniális pályatársa és jóbarátja, Szászy-Schwarz Gusztáv mellett – minden idők egyik legnagyobb magyar jogtudósaként tarthatjuk számon. Ezt az értékelést tükrözi az a szakirodalomban olykor olvasható hasonlat, amely szerint Grosschmid lenne a „magyar Savigny”, szemben a hagyományosan „magyar Jhering”-ként emlegetett Szászy-Schwarz Gusztávval. Ez az összehasonlítás Grosschmidra nézve árnyalást igényel. Grosschmid a magyar magánjog alapjait lerakó első rangú konzervatív jogtudósaként valóban összehasonlítható Savignyval. Savigny azonban csak kevésbé érdeklődött a német jogi hagyományok iránt, amelyekhez képest a maga részéről a római jogban látta a német jog továbbfejlesztésének legfőbb alapját. Ebből a szempontból a magyar nemzeti jogi hagyományokhoz az észszerűség határain belül messzemenően ragaszkodó Grosschmid tehát nem annyira Savignyhoz, hanem sokkal inkább a történeti jogi iskola germanistáihoz hasonlítható. Grosschmid nemzeti érzelmei tükröződtek abban az ismert tényben, hogy 1873 és 1902 között a Zsögöd Benő nevet viselte, legfontosabb műveit ezen a felvett néven publikálta.

Grosschmid Béni 1851. november 6-án született Máramarosszigeten. (A szakirodalomban széles körben elterjedt, de egyértelműen téves 1852-es évszám „forrása”, ahogy erre Weiss Emilia rámutatott, a millenniumi Magyar Jogi Lexikon). Grosschmid unokaöccsétől, Márai Sándortól tudjuk, hogy a Magyarországra települt, nemesi rangot nyert német származású Grosschmid-család már a XIX. század elején elmagyarosodott.

Grosschmid Béni 1860 és 1868 között végezte gimnáziumi tanulmányait. Az első négy osztályt föltehetően a máramarosszigeti református gimnáziumban járta ki. A felsőbb osztályokat a nagyváradi premontrei gimnáziumban abszolválta, de nem ott érettségizett. A gimnáziumban alapozta meg rendkívül alapos klasszikus műveltségét. Jóllehet Schmerling-provizórium 1861 őszen drasztikusan visszanyeste a gimnáziumi ógörög nyelvoktatást, de Grosschmid még így is legalább 4 éven át heti 2 órában tanulhatott ógörögül, és természetesen 8 éven át részesült az akkori legendás hírű, átlagosan heti 6 órás latintanítás áldásaiból. Alapos ógörög nyelvtudásának számos jele mutatkozik meg munkáiban. Latinul nemcsak jól tudott, de professzorként a latin jogi szövegek megértését hallgatóitól is elvárta. Ennek jele, hogy *Magánjogi előadások* c. művében rendszeresen fordítás nélkül, latinul idéz egész mondatokat a római jog forrásaiból, Werbőczy Hármaskönyvéből, de pl. Kitionich Jánostól is. Grosschmid járatos volt a nagy nyugati nyelvekben is. Műveiben rendszeresen idézte nemcsak a német, hanem az angol, a francia és olykor az olasz nyelvű jogirodalmat (sőt szépirodalmat) is.

Jogi tanulmányait a nagyváradi királyi katolikus jogakadémián kezdte meg 1868-ban, ahol az első három évet végezte el. Ezt követően egy szemesztert a pesti egyetemen hallgatott jogot, majd tanulmányait 1872-ben a bécsi egyetem jogi karán fejezte be, ahol jogi doktorátust szerzett. Ahogy erre Szladits Károly rámutatott, a bécsi egyetemen folytatott tanulmányai „sajátosképpen nem az utánzás hajlamát, hanem a régi magyar joghoz való szenvedélyes ragaszkodást váltotta ki az ifjú lelkéből.”

Az egyetem elvégzését követően mintegy tíz évig gyakorló jogászként dolgozott, Minisztériumi tisztviselőként, bíróként, majd ügyvédként szerzett szakmai tapasztalatokat. 1882-től a nagyváradi jogakadémia, 1885-től a kolozsvári egyetem tanáraként oktatott magánjogi tárgyakat. 1887-ben kapta meg nyilvános rendes egyetemi tanári kinevezését a kolozsvári egyetemen az osztrák polgári jog tanszékére. 1890-től nyugállományba vonulásáig, 1928-ig a budapesti tudományegyetemen volt a magyar magánjog nyilvános rendes tanára.

Kétszer választották meg a budapesti jogi kar dékánjává, az 1917/18. tanévben a budapesti tudományegyetem rektora volt. Az igazságügyi miniszter felkérésére számos törvény (pl. a polgári házasságról szóló 1894. évi XXXI. tc.) előkészítésében vett részt.

Grosschmid mélységesen nemzeti érzelmű, konzervatív jogtudós volt, aki párját ritkítóan széleskörű, egyszersmind alapos jogtörténeti és összehasonlító jogi műveltségének dacára a legjobban Werbőczy Istvánért és az ő Hármaskönyvéért rajongott. De Kitionich János, és még inkább Frank Ignác műveit is szívesebben idézte, mint pl. a német pandektistákat. A családjog és főleg az öröklési jog területén oroszánként védte a – korának igényeivel összeegyeztethető – nemzeti jogi hagyományokat, amelyektől korársai egyre inkább elfordultak, mégpedig főként a német jogtudomány irányában.

Nemzeti és konzervatív beállítottsága nem képezte akadályát annak, hogy világosan felismerje saját korának igényeit, kihívásait, amelyekre eredeti válaszokat adott. Grosschmid jogtudósi eredetisége – zseniális kreativitása mellett – részben az általa egyébként jól ismert német jogtudománytól való szellemi függetlenségén alapult, de azon is, hogy kortársai többségéhez képest szívesebben és gyakrabban támaszkodott a római jogra és a jogtörténetre.

Párját ritkító jogtörténeti és összehasonlító jogi műveltséggel felvértezve leginkább ő rakta le a modern magyar magánjog alapjait, mindenekelőtt „Fejezetek kötelmi jogunk köréből” c. monumentális művében, amely nemcsak a hazai kötelmi jog, hanem egész modern vagyongyökünk megalapozása szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bír. Vékás Lajos kiemeli a „Fejezetek”-ből a tulajdonát ruházás alapos elemzését, amelynek kapcsán Grosschmid a *traditio* önálló dologi jogi ügylet jellege mellett foglalt állást.

Grosschmidnak a nemzeti jogi hagyományaink védelmére irányuló erőfeszítései közül kiemelendő, hogy 1879-től kezdve mondhatni keresztes hadjáratot folytatott Teleszky Istvánnak az igazságügyi miniszter megbízásából készített öröklési jogi tervezetei ellen, amelyek sok tekintetben az osztrák jogot követték. A Teleszky-féle tervezetnek az Igazságügyi Minisztérium által 1882-ben történt közzétételére reflektálva Grosschmid előbb erősen polemikus cikket közölt, majd 1885 és 1887 között egy színvonalas magántervezetet publikált a törvényes öröklésről. Grosschmid küzdelmeit 1890-ben tartós siker koronázta, amennyiben a mai napig tartó érvénnyel sikerült megmentenie a Teleszky által eltörölni javasolt ági öröklést.

A római jog hangsúlyos figyelembevétele szempontjából kiemelendő Grosschmidnak a kötelelészről szóló munkája, amelynek első változatát az MTA 1873-ban Sztrokay-díjjal tüntette ki. Grosschmid más műveiben is szembeötlenek a rendszeres és mélyen szántó római jogi hivatkozások, olykor terjedelmes római magánjogi exkurzusok, de az ókori római jogbeli kötelelészről Grosschmid monografikus terjedelemben foglalkozott. A kötelelészről szóló, időnként ma is emlegetett művén belül sajátos módon, *inter folia fructus* jelleggel húzódik meg a római jogbeli kötelelész elemzése. Mint Vékás Lajos újabban rámutatott, a kötelelészről az Optk. 1853-as oktrojált hatályba léptetésétől eltekintve 1861-ben vezette be hazai jogunkban az „Ideiglenes Törvénykezési Szabályok”, és a jogintézmény létjogosultsága Grosschmid tanulmányának megírása idején még vitatott volt. A kötelelész római jogi szabályozásának alapos bemutatásával Grosschmid egyrészt a kötelelész igazságosságát kívánta alátámasztani, másrészt a kötelelész dologi jogi avagy kötelmi jogi természetével kapcsolatos dogmatikai dilemma megítéléséhez adott impozáns dogmatörténeti alapokat.

Grosschmid behatóan foglalkozott a kereskedelmi joggal, de az angol joggal is, amelyet annak konzervatív és kodifikálatlan jellege miatt csodált. Ez irányú érdeklődését és alapos angol jogi ismereteit jelzi, hogy 1928-ban terjedelmes monográfiát szentelt Werbőczy, ill. a régi magyar szokásjog és az angol jog összehasonlításának.

Grosschmid Bénit az MTA – akkoriban nagygyűlésnek nevezett – közgyűlése 1901. május 10-én választotta meg levelező taggá. Székfoglaló előadását az 1869-ben elfogadott Alapszabály szerint a megválasztását követő egy éven belül, tehát 1902 májusáig kellett volna

megtartania. Grosschmid ehhez képest székfoglalóját 1917. június 11-én tartotta meg „Az intestát örökösödési rend Solon törvényeiben” címmel. Az akkor hatályos Alapszabály ugyan nem fenyegette a késlekedő levelező tagot tagságának érvénytelenítésével, de Grosschmid a székfoglalójának megtartásáig csak a „megválasztott levelező tag” címet viselhette, és akadémiai tagsági jogait nem gyakorolhatta.

A makacs késedelem általános jellegű okát Grosschmid zárkózottságában és különtségében kereshetjük. Speciális okként az abból adódó sértettsége vélelmezhető, hogy a megválasztásakor az MTA-ban helyet foglaló 18 jogász közül mindössze négy akadémikus nyerte el Grosschmidnál idősebb korában a levelező tagságot. Grosschmid alkalmasint speciális témaválasztásával is móresre akarta tanítani a megválasztásával késlekedő tagtársait, legalábbis azokat, akik nem voltak járatosak az antik görög jog tárgykörében. Az bizonyosra vehető, hogy a merőben szokatlan mértékű késedelem miatt nem nyerhette el Grosschmid az MTA rendes tagságát.

Grosschmid az akadémiai székfoglalóján kívül két rektori beszéd köntösébe bújtatott terjedelmes értekezést is publikált a klasszikus athéni öröklési jog tárgyköréből. Grosschmid perfekcionizmusának tulajdonítható, hogy a monografikus mennyiségű anyagból nem írt könyvet.

A hazai szakirodalomban Szladits Károly egy idevágó értékelése nyomán elterjedt az a nézet, miszerint Grosschmidot a pandektisták művei különösebben nem érdekelték. Ez a nézet árnyalásra szorul. Grosschmid gyakran idézte Savigny, Windscheid és Arndts műveit, de időnként hivatkozott pl. Puchta, Vangerow, Brinz, Mackeldey vagy éppen Mühlenbruch műveire is. Feltétlenül árnyalásra szorul az a szintén Szladits nyomán elterjedt szakirodalmi nézet, miszerint Grosschmid a pandektistákra csak akkor hivatkozott volna, amikor kritizálni akarta őket. A *Fejezetekben* legalább 107 helyen hivatkozott Windscheidra, 8 ízben dicsérőleg, 45 helyen neutrálisan és 54 helyen – tehát fele részben – kritikailag.

Kétségtelen, hogy Grosschmid Jhering műveivel, ill. azok idézésével mostohán bánt, ami azért különös, mert Grosschmid műveiben az elsőként Jhering által kifejtett „érdekeszme” olyannyira hangsúlyos szerepet kap, hogy Grosschmidot az *Interessenjurisprudenz* Szász-Schwarz melletti első hazai képviselőjének nevezhetjük. Szintén hasonlóságot mutat Jhering szemléletével Grosschmid organikus jogfelfogása, és a jogi problémák elemzése során általa is gyakran használt természettudományi analógiák. Szladits Károly szerint a párhuzamok ellenére Jhering tanai nem hatottak Grosschmidra, aki érdekteóriáját idegen hatásoktól függetlenül, önállóan dolgozta ki. A közelmúltban Vékás Lajos hívta fel a figyelmet Grosschmidnak arra az alapvető tézisére, miszerint „[a]z érdekeszme bevezetése nem kikezdése ekként a törvénynek kívülről, hanem a törvény saját, belülről jövő, csakhogy halkabb önszavának a meghallgatása a lármásabb tételek mögül.”

Grosschmid csodálatra méltó sokoldalúsága mellett nem római jogász vagy jogtörténész volt, hanem vérbeli magánjogász, aki a magánjogi dogmatika kérdéseit korábban soha nem látott éleslátással, precizitással, árnyaltsággal és mélységgel boncolgatta. Ilyen értelemben pozitivistább volt a legszélsőségesebb pozitivistáknál is, mert minden téren a maximumot nyújtotta (Szladits).

Az enciklopédikus műveltségű Grosschmid Béni a jogászok minél magasabb szintű műveltségét a jogállamiság megőrzése és védelme szempontjából is kulcsfontosságúnak tartotta. Vallotta, hogy a jogállamiság legfőbb biztosítója a jogászok igazságérzete, iskolázottsága és műveltsége. A jogtörténetet, a jogbölcseletet, ill. általában a szépirodalmat, a történelmet és a társadalomtudományokat ismerő jogász Grosschmid hite szerint nem él vissza a szaktudásával.

Grosschmidnak 80. születésnapja alkalmából olyan magas szintű és lelkes országos ünneplésben volt része, amilyenben magyar jogtudós sem azelőtt, sem azóta nem részesült. 1931 novemberében a Magyar Jogász Egylet nagyszabású ünnepséget rendezett a tiszteletére.

Tanítványai – a korszak vezető magánjogászai – 1932-ben (ill. 1933-ban) új kiadásban megjelentették a „Fejezetek” két impozáns kötetét, amelyhez két további kötetet kitevő Glosszát írtak.

Leghíresebb tanítványa, Szladits Károly nem utolsó sorban annak szentelte életét, hogy Grosschmid felbecsülhetetlen értékű tanait – a Mester nem könnyen befogadható műveihez képest érthetőbb formában – átadja a következő jogásznemzedékeknek. Jelentős részben Szladitsnak köszönhető, hogy Grosschmid tanai szerves részévé váltak a magyar magánjogi tudományosságnak.

Grosschmid Béni főbb munkái

Kiskorúak utáni törvényes öröklésről. *Magyar Igazságügy* 1879/12/3-4. sz. A köteles rész. *Magyar Igazságügy Öröklött s szerzett vagyon*. Bp. 1897. *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. I-II. Bp. 1898-1900. 2. kiadás: Bp. 1932-1933. *Magánjogi tanulmányok*. I-II. Bp. 1901. *Hitel és réaluzsora*. Bp. 1902. *Magánjogi előadások*. Jogszabálytan. Bp. 1905. *A házassági törvény*. I-II. Bp. 1908. Az intestát örökösödési rend Solon törvényeiben. *Akadémiai Értesítő* 1917/11-12. sz. 521–540. Az intestát örökösödési rendről Solon törvényeiben. *Jogtudományi Közlöny* 1917/34-37. sz. 301–303, 310–311, 319–321, 326–328. Rektori székfoglaló [nagyreszt a klasszikus athéni öröklési jogról]. *Acta Regiae Sc. Univ. Hung.* 1917-1918/1. sz. (1917), 17-76. Rektori ünnepi beszéd [nagyreszt a klasszikus athéni öröklési jogról]. *Acta Regiae Sc. Univ. Hung.* 1917-1918/2. sz. (1918), 3–191. *Werbőczy és az angol jog*. Bp. 1928.

Felhasznált irodalom

Eckhart Ferenc: *A Jog- és Államtudományi Kar története*. Bp. 1936. Szladits Károly: Grosschmid és a magyar kötelmi jog. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*. 1936/1-2. sz. Szladits Károly: Zsögöd-Grosschmid Béni a magyar jogtudomány szabadságharcosa. *Jogászegyleti Szemle*. 1948/1–2. sz. Pólay Elemér: Kísérlet a magyar öröklési jog önálló kodifikációjára a XIX. század végén. *Acta Jur. et Pol. Szeged.* 21/4 (1974). Márai Sándor: *Egy polgár vallomásai*. Bp. 1997. Weiss Emilia: Grosschmid Béni (1851–1938). In: Hamza Gábor (szerk.): *Magyar jogtudósok*. III. Budapest, ELTE ÁJK, 2006. 99–116. Vékás Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. Budapest, HVG-Orac, 2019. 31–63. Görög Márta: Grosschmid Béni (1851–1938). *Acta Jur. et Pol. Szeged.* 2020/1. sz. 227–240.

Földi András
egyetemi tanár, az MTA levelező tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: andras.foldi@ajk.elte.hu